

OBRADA NEKNJIŽNE GRAĐE NA PRIMJERIMA GRAFIKA SEBASTIANA FURCKA IZ FONDA GRAFIČKE ZBIRKE NACIONALNE I SVEUČILIŠNE KNJIŽNICE U ZAGREBU

Processing of non-book materials on examples of Sebastian Furck etchings from the Print Collection of the National and University Library in Zagreb

Vesna Vlašić Jurić, dipl. knjižničar, kustos
Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu
vlasic@nsk.hr

UDK / UDC 025.177(497.5 Zagreb)
Stručni rad / Professional paper
Primljeno / Received : 18. 6. 2014.

Sažetak

Svako umjetničko djelo govori puno o vremenu i društveno-povijesnim okolnostima u kojima je nastalo. Grafički listovi izrađeni za potrebe knjižne ilustracije savršeni su primjer te tvrdnje. Iako su na neprimjeren način odvojeni iz knjiga u kojima su, kao slikovni materijal, trebali pojačati verbalnu poruku, ti grafički listovi i kao zasebni artefakti pružaju mnoštvo informacija koje treba otkriti. To se može postići ustrajnim i temeljitim istraživanjem, a rezultat kojeg su mnogobrojni zanimljivi podaci koji uneseni u bibliografski zapis postaju dostupniji širem krugu korisnika.

Ključne riječi: Sebastian Furck, grafika, knjižna ilustracija, obrada neknjižne građe

Godina XVIII
Broj 1-2
2014

KNJIŽNIČARSTVO

Glasnik
Društva
knjižničarstva
Slavonije
i Baranje

www.mnmg.hr

Summary

Every work of art witnesses the socio-historical facts of its creation. Book illustration prints are the perfect example. In a course of time many of those prints were cut out of books. As a visual material, they should emphasize the verbal message of the book but also as separate artifact they provide a large number of information to detect. That could be achieved by thorough and persistent research as of which the consequence is many interesting data, processed in online catalogue and accessible to a wide range of users.

Key words: Sebastian Furck, print, book illustration, processing of non- book materials

Uvod

U raznovrsnom fondu Grafičke zbirke Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pohranjena su mnogobrojna likovna djela stranih i domaćih umjetnika nastala na papiru. Od osnutka Zbirke 1919-e godine pa sve do današnjih dana sustavno se prikupljala neknjižna građa likovnog karaktera tako da je danas u bogatom fondu Zbirke pohranjeno oko 10 000 crteža hrvatskih umjetnika, 200 crteža stranih autora, oko 2.000 grafičkih listova hrvatskih autora, 600 grafičkih mapa, oko 2.000 exlibrisa, 50.000 razglednica, oko 50.000 plakata te 3.500 grafičkih listova nastalih do 1900. godine od kojih su 2.000 listova autorski radovi, dok ostatak čine grafike nepoznatih gravera. Najstariji grafički listovi pohranjeni u Zbirci datiraju s kraja 15. i početka 16. stoljeća, a među najbrojnijima su, uz grafike 19. stoljeća, grafički listovi nastali u 17. stoljeću. Upravo je u tom ranijem razdoblju grafičke djelatnosti bila uobičajna pojava da se originalne grafičke ploče s kojih su se otiskivale grafike, najčešće za potrebe knjižne ilustracije, prodaju, razmijenjuju, nasljeđuju, a često i dorađuju. Njihova izvedba je unaprijed određena preciznom narudžbom budućeg vlasnika knjige, a izrađuju ih, uglavnom, anonimni majstori graveri koji su najčešće zaposlenici tiskara. U tom je kontekstu knjižne ilustracije teško govoriti

samo o majstorima graverima, a da se ne istraži i njihova povezanost s tiskarima, izdavačima te naručiteljima.¹

Obrada neknjižne građe na primjerima grafika Sebastiana Furcka

Fond starih majstora Grafičke zbirke, osim umjetnika domaćeg podrijetla, čine i grafički listovi stranih autora tematski povezanih s hrvatskom poviješću. Najčešće su teme tih listova portreti istaknutih i zaslužnih osoba, uglavnom vezanih za hrvatsku ratnu prošlost te prikazi gradova i utvrda gdje su se održavale bitke s Turcima. Takve grafike u fond Zbirke dopijevaju najčešće kupnjom ili donacijama kao pojedinačni grafički listovi pa su tako i obrađeni, iako su izrađeni za potrebe knjižne ilustracije te su prvotno i bili objavljeni u knjigama. Za obradu neknjižne građe u Zbirci se koristio ISBD (NBM) (International standard bibliographic for non-book materials, Međunarodni standardni bibliografski opis neknjižne građe) do prelaska na ISBD Objedinjeno izdanje, dok se podaci unose pomoću Alepha, integriranog knjižnog sustava u koji je implementiran MARC 21, format za strojno čitljivo katalogiziranje, a takav sustav omogućuje unos velikog broja raznovrsnih podataka potrebnih za što temeljitiju obradu građe.² Na odabranim grafikama njemačkog gravera Sebastiana Furcka pokušat ću prikazati problematiku utvrđivanja autorstva prilikom obrade neknjižne građe. Sebastian Furck, koji je djelovao do sredine 17. stoljeća, u Zbirci je zastupljen s četiri grafička lista koji su bili izrađeni za potrebe knjižne ilustracije, a prikazuju vedute različitih gradova. Prva tri lista dospjela su u fond Zbirke ranijih godina kada je njezin voditelj bio profesor Artur Schneider, dok je posljednji grafički list kupljen 1998-e godine te je upravo on bio ključan za utvrđivanje autorstva grafika. Stoga je i odabran za glavni primjer obrade grafika. Od spomenuta tri ranija grafička lista samo je kod jednog bio siguran podatak o graveru, jer je njegovo ime bilo otisnuto ispod prikaza (sl.1). Ostala dva bakropisa bila su uvedena u fond kao anonimni autori jer su imali samo otisnut inicijal F na prikazu (sl.2, sl.3). Grafički list koji je posljednji nabavljen ponuđen je na otkup, a kako je sadržajno vezan za Hrvatsku

Godina XVIII
Broj 1-2
2014

KNJIŽNIČARSTVO

Glasnik
Društva
knjižničarstva
Slavonije
i Baranje

•••••

¹ Pelc, Milan . Biblija priprostih : ilustracije hrvatskih i slovenskih protestantskih knjiga 16. stoljeća . uredio Tonko Maroević. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 1991., Str. 7-15.

² Vlašić Jurić, Vesna. Razlika u pristupu i obradi grafike kao pojedinačnog lista i kao ilustracije u knjigama 16. i 17. stoljeća. // Zbornik radova sa simpozija Knjiga u muzeju – KUM, Muzeologija. 48./49, (2011/2012), Str. 72.

odlučeno je da se kupi za fond Zbirke. Naime, na prikazu je vrlo zanimljiva veduta Šibenika popraćena kraćim tekstom na latinskom i njemačkom jeziku. Ponuditelj te gravure u svojoj je ponudi istaknuo da je njezin autor Daniel Meisner i da je izrađena u prvim desetljećima 17. stoljeća. Svi ti podaci koji su navedeni u ponudi moraju se, naravno, prije obrade temeljito istražiti (sl.4).

Proces obrade građe, kao što je već spomenuto, odvija se u cijelosti u prostorijama Grafičke zbirke, a započinje nabavom. Sljedeći je korak upis građe u dnevnik, koji zapravo predstavlja knjigu ulaza, nakon toga se građa, ako se radi o grafici, upisuje u inventarnu knjigu grafika, potom se izrađuje kataložni listić te naposljetku obrada građe završava strojnom obradom. U dnevnik se upisuju podatci o autoru, naslovu, količini, tehnicu, načinu nabave i cijeni. Tom prilikom svakoj se jedinici građe dodjeljuje redni broj upisa u toj godini. Na odabranom primjeru to izgleda ovako GZ 66/1998 (GZ predstavlja kraticu za Grafičku zbirku, 66 je redni broj upisa i naravno godina upisa). Prije samog upisa u dnevnik istraženi su podatci koji su navedeni u ponudi. Kako u pregledanoj priručnoj literaturi nisu pronađeni podatci o Danielu Meisneru kao graveru bilo je jasno da je on na neki drugi način povezan s grafikom, ali da ju osobno nije izradio.³ Pregledavajući relevantne mrežne stranice nađen je podatak da je Daniel Mesiner autor, odnosno izdavač, knjige *Thesaurus philopoliticus* koja je izlazila u Frankfurtu u razdoblju od 1623. do 1632. godine., a koja je sadržavala vedute raznih gradova.⁴ To izdanje Daniela Meisnera predstavlja zapravo zbirku veduta „amblematiziranog“ karaktera, odnosno na više ili manje slobodan način izmijenjene te različitim sentencijama popraćene vedute, što je karakteristika 17. stoljeća.⁵ Daljnje istraživanje olakšala je činjenica da je na mrežnim stranicama pronađeno digitalizirano izdanje knjige *Thesaurus philopoliticus* u kojoj su objavljene i vedute iz fonda Zbirke te se tako potvrdila datacija grafike. No, autor je grafike ostao i dalje nepoznat.⁶ Sljedeći trag koji je upućivao na autora grafike bio je maleni

³ Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler : von der Antike bis zur Gegenwart. München : Deutscher Taschenbuch Verlag, 1992.; Saur allgemeines Künstlerlexikon : die Bildenden Künstler aller Zeiten und Völker. 1983- .; Hollstein's German engravings, etchings and woodcuts ca.1400-1700. 1954-.

⁴ Das Verzeichnis der im deutschen Sprachraum erschienenen Drucke des 17. Jahrhunderts URL: <http://vd17.de> (pregledano: 2014-06-01)

⁵ Pelc, Milan. Crteži i grafike 16. 17. i 18. stoljeća : Errantibus viam monstrare. Od Klovica i Rembrandta do Warhola i Picelja : izložba povodom 90. obljetnice Grafičke zbirke Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu : Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 8. prosinac 2009. - 31. siječanj 2010. / urednica Mikica Maštrović. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, 2009. Str.74-81.

⁶ Heinrich Heine Universität Düsseldorf URL: <http://digital.ub.uni-duesseldorf.de> (pregledano: 2014-06-03)

monogram otisnut lijevo dolje na prikazu koji je sadržavao inicijale SF. Pretražujući dalje mrežne izvore naišlo se na podatak o imenima četvorice gravera koji su sudjelovali u izradi gravura za spomenutu knjigu i jedno ime je odgovaralo inicijalima otisnutim na prikazu. Naime, jedan od četvorice gravera bio je Sebastian Furck.⁷ Njegovo je autorstvo potvrđeno i podacima iz Hollsteina⁸ te leksikonu o monogramima.⁹ Sebastian Furck se potpisivao punim imenom i prezimenom, inicijalima ili samo početnim slovom prezimena. Stoga se moglo zaključiti da su i ona dva, već spomenuta anonimna bakropisa iz iste serije s otisnutim inicijalom F, radovi Sebastiana Furcka. Nakon dnevnika podaci se unose u inventarnu knjigu grafika samo što se ovdje upisuje još i dimenzija te broj dnevnika. Upisom u inventarnu knjigu jedinica građe dobije signaturu što u ovom slučaju izgleda ovako: GZGS 1786 fur 4. GZGS je kratica za Grafička zbirka grafika strana, 1786 je redni broj grafičkog lista u fondu Zbirke stranih autora, *fur* je skraćenica za autorovo prezime, dok se posljednji broj odnosi na količinu grafičkih listova određenog autora u fondu Zbirke. Nakon toga, ti se svi podatci upisuju na kataložni listić koji se još nadopunjuje kratkim opisom, podacima o signaturi i digitalizaciji, navodi se pregledana literatura, kao i izdanja u kojima je objavljen grafički list, ako su poznata.

Naposljetku se izrađuje strojni zapis. U prvoj skupini podataka o vrsti građe za grafički se list navodi da se radi o vizualnoj građi, zatim slijedi skupina podataka o autoru te naslovu koji se doslovno prenosi s izvornika. U skupini podataka pod nazivom *impresum* nalaze se podaci koji obuhvaćaju sve vrste djelatnosti vezanih za izdavanje, počevši od nakladnika, mjesta i godine izdavanja, tiskara te mjesta i godine tiskanja.¹⁰ U izabranom primjeru podaci se u ovaj skupini nalaze u uglatoj zagradi jer su preuzeti iz pregledane literature i drugih izvora. U skupinu podataka pod nazivom *materijalni opis* unose se podaci o posebnoj oznaci građe (npr. 1 grafika), zatim tehnici (npr. bakropis) te dimenziji otiska i lista. Sljedeća se skupina podataka odnosi na napomene koje služe kako bi se proširio formalni opis u slučaju kada „propisi ne dopuštaju da se u opis unose određeni podaci te se napomene mogu odnositi na bilo koji oblik materijalne izrade ili sadržaja jedinice, a ako nije drugačije određeno napomene i njihov redosljed nisu

⁷URL: <http://www.worldcat.org/title/thesaurus-philopoliticus-oder-politisches-schatzkastlein> (2014-06-04)

⁸ Hollstein's German engravings, etchings and woodcuts ca. 1400-1700. 1954-. Sv 9., Str.91-138.

⁹G.K.Nagler. Die Monogrammisten. G.Hirth's Verlag, München & Leipzig, 1921. Sv.2, Str. 684., Str. 884

¹⁰ ISBD (NBM). Hrvatsko bibliotekarsko društvo. Zagreb, 1985. Str.35.

obvezatni“.¹¹ Kod obrade grafičkog lista u ovu skupinu podataka unose se svi podatci koji se nalaze na izvorniku, a to su u ovom slučaju potpis autora gravera, paginacija, otisnut tekst, dok se kraticama npr. d.d., l.d. ili s.g. (desno dolje, lijevo dolje ili sredina gore) navode položaji tih podataka na izvorniku. Ako su poznati podatci o knjizi u kojoj je grafički list objavljen oni čine sljedeću napomenu, s time da se podatci o knjizi preuzimaju iz knjižnog zapisa i to iz skupine podataka o impresumu. Zatim slijedi napomena o pregledanoj literaturi, nakon toga kratki opis prikaza, napomena o digitalizaciji izvornika te napomena o restauraciji.¹² Predmetne odrednice čine sljedeću skupinu podataka. Kod obrade bakropisa Sebastiana Furcka *Honora medicum propter necessitatem : Sibintum venetian* korištena je zemljopisna predmetna odrednica, a dodana je i odrednica za opći pojam (Grafika) te vrijeme (17. stoljeće), zatim odrednica za žanr/oblik/materijalna obilježja u sklopu koje se unose podaci o tehnici izrade grafičkog lista (npr. Bakropisi). Korisniku ti podaci omogućavaju pretraživanje svih onih jedinica građe koje su nastale tom određenom tehnikom ili u nekom određenom razdoblju dok je zemljopisna predmetna odrednica vrlo važna jer se imena prikazanih gradova često ne podudaraju s današnjim nazivima.¹³ Podaci koji se unose u polje za sporedne kataložne jedinice čine sljedeću skupinu podataka. Tu se navode imena s pomoću kojih se može pristupiti bibliografskom zapisu, a koja nisu predviđena za unos u ostale skupine ili polja podataka. U ovom slučaju navedeni su Daniel Meisner kao izdavač te Eberhardt Kieser kao tiskar. Posljednju skupinu podataka čine podatci o posjedovanju, tj. o lokaciji jedinice građe.

Strojna obrada građe, u ovom slučaju grafika, omogućuje korisniku brže i lakše pretraživanje građe, a time i pronalaska odgovora na traženi upit. Podatci o autoru i naslovu najučestaliji su načini pretraživanja bibliografskog opisa, no da bi se korisnicima suzio način pretraživanja, od velike su pomoći upravo zemljopisne predmetne odrednice, odrednice za opći pojam i vrijeme, kao i odrednice za žanr/oblik/materijalna obilježja. To znači da, ukoliko, korisnika zanimaju grafike s prikazom Šibenika iz 17. stoljeća, može na mrežnom katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u prvu rubriku jednostavnog pretraživanja upisati Šibenik. U sljedećoj rubrici treba, iz padajuće liste, izabrati *predmet* te treba proširiti pretraživanje odabirom *vizualne građe* u rubrici vrsta građe. Na taj će

¹¹ Isto, str. 54.

¹² Vlašić Jurić, Vesna. Nav. dj., str.73.

¹³ www.nsk.hr

način dobiti mogućnost pristupa bibliografskim zapisima koji u zemljopisnoj predmetnoj odrednici, kao i u odrednici za opći pojam i vrijeme imaju upisano Šibenik—Grafike—17.st. Konkretno će se na stranici mrežnog kataloga NSK nakon ovakvog upita pojaviti tri bibliografska zapisa od kojih jedan pripada bakropisu s prikazom Šibenika Sebastiana Furcka. Na jednak se način zapis može pretraživati i po izdavaču, tiskaru, ili drugim zadanim parametrima.

Zaključak

Ovim se primjerom pokušala naznačiti problematika s kojom se susreće kod obrade neknjižne građe kao i njezinu složenost koja se često temelji na dugotrajnom istraživanju svih sudionika u procesu nastanka grafičkog lista, a podrazumijeva unos velikog broja podataka u bibliografski zapis. Iako su grafike starih majstora, kao što je već napomenuto, nastale uglavnom za potrebe knjižne ilustracije, mnoge od njih završile su u spremištima knjižnica, muzeja, galerija, zbirki kao samostalni artefakti. One su naravno trgane, izrezivane i na druge osuđujuće načine otuđivane iz knjiga za koje su bile izrađene. Kao samostalna umjetnička djela nude nam velik broj podataka o društveno-povijesnim okolnostima u kojima su nastajale. Svrha obrade grafika starih majstora jest da otkriveni podatci budu dostupni korisnicima.

Ponekad umjetnička djela imaju svoj „život“ i izvan kontroliranih uvjeta pohrane u raznim institucijama i njihovim spremištima. Tako preslika bakropisa Sebastiana Furcka s vedutom Šibenika „krasi“ bocu jednoga poznatog šibenskog vina.

Literatura

Goldstein, Franz. Monogramm Lexikon : internationales Verzeichnis der Monogramme bildender Kuenstler seit 1850. Berlin : W. de Gruyter & Co., 1964.

Hind, Arthur M.. A history of engraving & etching : from the 15th century to the year 1914. New York : Dover Publications, Inc., 1963.

<http://www.loc.gov/marc/bibliographic/ecbdhome.html>(pregledano: 2014-05-05)

ISBD(A) : međunarodni standardni bibliografski opis starih omeđenih publikacija (antikvarnih). Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo : Nacionalna i sveučilišna biblioteka, 1995.

ISBD(NBM) : međunarodni standardni bibliografski opis neknjižne građe = International standard bibliographic description for non-book materials. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1981.

MARC 21 : format for bibliographic data : including guidelines for content designation. Washington, D. C. : Library of Congress, Cataloguing Distribution Service ; Ottawa : National Library of Canada, 1999.

Nagler, G.K. Die Monogrammisten, Band 1-5, G.Hirth's Verlag, München & Leipzig, 1921.

Od Klovića i Rembrandta do Warhola i Picelja / : izložba povodom 90. obljetnice Grafičke zbirke Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu : Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 8. prosinac 2009. - 31. siječanj 2010. / urednica Mikica Maštrović. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, 2009.

Pelc, Milan. Biblija priprostih : ilustracije hrvatskih i slovenskih protestantskih knjiga 16. stoljeća . Zagreb : Institut za povijest umjetnosti, 1991.

Pelc, Milan. Od primanja do stvaranja : hrvatska grafika 15. i 16. stoljeća // Vjesnik bibliotekara Hrvatske, 48 ¾ (2005), 16-49

Schneider, Marijana. Ilustrativni podaci o našim gradovima i utverdama XVII stoljeća. Zagreb : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti // Ljetopis, knj. 65., 282-292

Vlašić Jurić, Vesna. Razlika u pristupu i obradi grafike kao pojedinačnog lista i kao ilustracije u knjigama 16. i 17. stoljeća. // Zbornik radova sa simpozija Knjiga u muzeju – KUM, Muzeologija. 48./49, (2011/2012)

Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler : von der Antike bis zur Gegenwart. München : Deutscher Taschenbuch Verlag, 1992.

Saur allgemeines Künstlerlexikon : die Bildenden Künstler aller Zeiten und Völker. 1983-

Hollstein's German engravings, etchings and woodcuts ca.1400-1700. 1954-.

Das Verzeichnis der im deutschen Sprachraum erschienenen Drucke des 17. Jahrhunderts. URL: <http://vd17.de> (2014-06-01)

Heinrich Heine Universität Düsseldorf. URL: <http://digital.ub.uni-duesseldorf.de> (2014-06-03).

URL: <http://www.worldcat.org/title/thesaurus-philo-politicus-oder-politisches-schatzkastlein> (2014-06-04)